

DEN HUMANISTISKA CIRKELNS KVADRATUR

OM HUMANIORAS MÖJLIGHETER OCH FRAMTID

Rapport från Humanistiska fakultetens nordiska bedömargrupp

Sverker Sörlin, Umeå/Stockholm
Stig Johansson, Oslo
Fred Karlsson, Helsingfors
Hugo Montgomery, Oslo
Tore Nordenstam, Bergen
Minna Skafte Jensen, Odense

Göteborgs universitet
2001

Innehåll

SAMMANFATTNING

I. UPPDRAG OCH ARBETSFORMER

II. DEN HUMANISTISKA FORSKNINGENS VILLKOR

Kvalitet i humanistisk forskning
Vad humaniora är och kan vara
Ett kunskapsbaserat samhälle
Kulturen och staden
Finansieringslandskapet
Humanioras roll i Göteborg och i västra Sverige

III. HUMANISTISKA FAKULTETEN I GÖTEBORG – EN VÄRDERANDE KARAKTERISTIK

Struktur och ekonomi – ett tioårsperspektiv
 Bedömagruppens kommentar
Fakultetens ämnen – en värdering
 Vilka bedömningskriterier?
 Göteborgsforskarnas kriterier
 Bedömagruppens kommentarer
 Material och metod
 “På internationell nivå“?
Forskningen ämne för ämne
Sammanfattning
 Rangordning av språkämnen
 Några problem och utmaningar för språkämnen
 De främmande språken – mindre ämnen
 Äldre språk
 Samarbete mellan språkämnen
 Rangordning av icke-språkliga ämnen
 Problem och utmaningar för icke-språkliga ämnen

IV. FAKULTETEN OCH FORSKNINGEN – STARKA OCH SVAGA SIDOR

- Fakultetens roll
- Extern finansiering
- Forskarutbildning
 - Produktion av doktorsavhandlingar
 - De nytexaminerade doktorernas arbetsmarknad
- Samarbete, tvärvetenskap
- Incitament
- Forskningsmiljöer
- Profilområden
- Organisation
 - Institutionssammanslagningar?
- Bredd och specialisering
- Ämnen och institutioner – arv och möjligheter

V. SLUTSATSER OCH REKOMMENDATIONER

- Mjuka värden
- Expansion och kvalitetsutveckling genom allianser
- Regnskogen: stora träd och undervegetation
 - Språkteknologi
 - Medeltidsstudier
 - Afrikansk-orientaliska studier
 - Synlighet och differentiering
 - Samarbetet Göteborg-Oslo
- Genomförande
 - Integrerad forskarutbildning
 - Integrerad forskning
 - Forskningsledning – ett vetenskapligt råd
- Fakultetsledningens ansvar
- Sammanfattning: rekommendationer och förslag

VI. LITTERATUR

VII. APPENDIX

- a) **Bedömargruppens underlagsmaterial och kontakter**
- b) **Extern finansiering**
- c) **Forskarstuderande och avlagda doktorsexamina 1995-1999**
- d) **Humanistisk forskning vid Göteborgs universitet – en bibliometrisk undersökning**
- e) **“Bästa arbeten“ 1990-2000. Publikationer utvalda av ämnen/institutioner**
- f) **Fakultetens aktivitetsrelaterade resurstilldelning: principer och praktik**
- g) **Förkortningar**

SAMMANFATTNING

Föreliggande rapport är resultatet av en strategisk utvärdering av Göteborgs universitets humanistiska fakultet utförd av en nordisk bedömargrupp. Gruppen har utfört sitt arbete under perioden februari till december 2000.

I kapitel I presenteras bedömargruppens uppdrag och arbetsformer. Gruppens uppgift har varit att ge en övergripande värdering av fakultetens forskning och att på denna grund presentera ett antal förslag och rekommendationer till humanistiska fakultetsnämnden, som varit uppdragsgivare. Gruppen har genomfört tre besök på plats i Göteborg, därutöver hållit två sammanträden, en hearing och även haft ett rikt skriftligt material till sitt förfogande.

I kapitel II presenterar gruppen den bakgrund mot vilken forskningen bedömts. Gruppen konstaterar att humanistisk forskning måste utvärderas i hög grad med hjälp av kvalitativa kriterier, men finner att kvantitativa mått på forskningens produktivitet och kvalitet utgör ett värdefullt och användbart komplement. I kapitlet tecknas en bild av de förändrade omvärldsvillkoren, med framväxten av ett alltmer kunskapsbaserat samhälle, snabb förändringstakt, ökande internationella kontakter och ett föränderligt och i grunden expansivt finansieringslandskap. Humaniora är sedan länge ett förhållandevis litet forskningsområde om man ser till insatta resurser, men gruppen konstaterar att det finns goda möjligheter även för den humanistiska forskningen att hävda sig. Efterfrågan på humanistisk kunskap och forskning tycks vara i ökande, och efterfrågan sker på nya områden, inte minst inom det nya näringslivet med IT, nya medier och kunskaps- och underhållningsindustri. Gruppen beskriver vidare de lokala och regionala förutsättningarna för humanistisk forskning i Göteborg, där ämnen och fakultetsområden redan under den gamla högskolans tid växte fram under stor självständighet, vilket bidragit till dagens federativa struktur.

I kapitel III presenteras och värderas fakultetens forskning. Först görs en genomgång av fakultetens ekonomiska förutsättningar under 1990-talet, som präglades först av snabb expansion, sedan av stagnation. Icke desto mindre växte fakulteten under årtiondet med nya specialiteter och professorer. Därefter diskuteras kriterier för kvalitetsvärderingen innan en översiktlig genomgång görs av forskningen i fakultetens ämnen utifrån ett urval inlämnade skrifter, övrig skriftlig forskningsdokumentation samt ett antal bedömningsparametrar. Bedömargruppen har rangordnat ämnena i tre grupper. Medan tre språkämnen

(av 16) finns i den första gruppen, återfinns i samma grupp mer än hälften av de icke-språkliga (åtta av 14). Inget icke-språkligt ämne har placerats i en tredje grupp, något som antyder var en del av den humanistiska fakultetens problem ligger.

I kapitel IV diskuteras ett antal allmänna karaktärsdrag i fakultetens forskning. Bedömaregruppen vill med kraft understryka att kvaliteten på många områden är hög och att fakulteten sammantaget håller en för svenska förhållanden god klass. Kvaliteten är emellertid mycket ojämnt fördelad mellan ämnena. Det märks också om man granskar indikatorer såsom produktion av doktorsavhandlingar och extern finansiering. Gruppen har identifierat starka sidor i forskningen i vissa ämnen, men även fakultetens förhållandevis stora mångfald av ämnen måste betraktas som en styrka. Gruppen har också noterat profilområden i forskningen, bland annat inom lexikografisk forskning, forskning inom språk och teknologi, medeltidsforskning, genusforskning och regionalt inriktad forskning. Gruppen har inte uppfattat att det finns ämnen eller forskningsområden som är direkt överrepresenterade.

Gruppen har funnit svaga sidor i forskningen i vissa ämnen, men ännu mer i den svaga roll som samarbete tillmätts vid fakulteten. Tvärvetenskapliga initiativ är få och svaga, incitamenten för samarbete liksom för anmärkningsvärda forskningsprestationer är otydliga, och vissa av institutionerna är för svagt utvecklade för att fungera som livskraftiga forskningsmiljöer. Fakultetens organisation, med en i stort sett ämnesbaserad institutionsstruktur, bidrar till detta. Fakultetens uppdrag är oklart. Styrelsen har gett få anvisningar och fakulteten har själv inte klart formulerat prioriteringar eller framgångskriterier. Policies i viktiga frågor, till exempel rekrytering, är vaga eller obefintliga. Forskningens infrastruktur skulle kunna förstärkas. Fakultetsledningen har arbetat målmedvetet och ansvarsfullt på att formulera gemensamma profilområden och utveckla samarbete och kvalitetsmedvetenhet vid fakulteten. Trots det goda arbetet konstaterar gruppen att det återstår mycket att göra när det gäller formuleringen av fakultetens forskningsuppdrag och även när det gäller att tydliggöra fakultetsledningens ansvar för forskning och forskarutbildning.

I kapitel V presenteras bedömaregruppens rekommendationer. Gruppen betonar vikten av att forskningen utförs i en arbetsmiljö präglad av trivsel och kreativitet, vilket förutsätter att mjuka värden ges en framskjuten plats. Gruppen poängterar vidare att fakultetens utveckling i framtiden i hög grad kan främjas genom kloka allianser med andra fakultetsområden och andra högskolor, liksom med krafter utanför högskolan. Gruppen skjuter också fram ett fördjupat samarbete med Oslo universitet som ett sätt att hantera frågor om differentiering och prioriteringar. Gruppen lämnar, utöver en lång rad mindre förslag och idéer för fakultetsnämndens övervägande, tre huvudrekommendationer:

Forskarutbildningen. Fakultetsnämnden bör initiera ett förändringsarbete vad avser forskarutbildningen i enlighet med den s.k. Oslo-modellen med forskarutbildning i ett mindre antal breda ämnesområden. En särskild prodekanus för forskarutbildningen bör inrättas, liksom koordinatörer för samordningen mellan ämnena.

Ett vetenskapligt råd. Fakulteten kan inte lösa alla utvecklingsfrågor genast. Den måste säkra ett kontinuerligt idéflöde i utvecklingsarbetet. Den har också att hantera interna spänningar som kan uppkomma under arbetets gång. Därför bör fakultetsnämnden inrätta ett vetenskapligt råd för en period av 3+3 år. Rådet bör ges ett löpande ansvar för att direkt under nämnd och dekanus driva ett antal centrala utvecklingsfrågor inklusive genomförandet av den nya forskarutbildningen enligt Oslo-modellen. Rådets uppgifter är policyutvecklande. Rådets funktion bör utvärderas.

Regnskogsmodellen. Fakultetsnämnden bör igångsätta ett arbete i syfte att åstadkomma en ny kognitiv modell för fakulteten och dess arbete i enlighet med en regnskogsmetafor som beskrivs i kapitel V. Tanken är att identifiera och utveckla ett antal starka områden som kan fungera som regnskogens "träd"; gruppen tänker sig ganska få sådana träd inledningsvis. Dessa kan spela en viktig roll inte minst som mottagare av extern finansiering. Kring träden kan sedan mindre ämnen och riktningar hämta sin näring och sörja för regnskogens artmångfald. I skyddet av de stora kan några av dessa växa till att själva bli träd. Arbetet med att utveckla träd bör ges gott om tid, men ändå bedrivs ihärdigt och målmedvetet. Förankringen är viktig, likaså dialogen med universitetets ledning och, inte minst, med olika externa aktörer, från andra fakultetsområden till det omgivande samhället. Det väsentliga är att fakulteten, främst genom nämnd och dekanus, själv tar en initierande och pådrivande roll i detta arbete.

I. UPPDRAG OCH ARBETSFORMER

Den humanistiska fakultetsnämnden vid Göteborgs universitet beslutade vid sitt sammanträde 1998-06-04 att genomföra en extern utvärdering av fakultetens forskning. Fakultetsnämnden fastställde genom beslut 1999-10-24 riktlinjer för utvärderingen. Utvärderingens syfte och inriktning angavs på följande sätt:

“att ge en övergripande bild av fakultetens forskningsprofil eller forskningsprofiler i stort,
att ge en bild av dynamiken och samspelet ämnena emellan och således inte vara en detaljerad granskning av forskningen ämne för ämne,
att presentera en uppfattning av vad som även i ett internationellt perspektiv är fakultetens svaga respektive starka sidor inom forskningen,
att utröna huruvida vissa typer av forskning och forskningsinriktningar eventuellt är överrepresenterade,
att granska de organisatoriska och ekonomiska förutsättningarna för den forskning som bedrivs vid fakulteten,
att för fakultetsnämnden presentera ett antal förslag och rekommendationer i syfte att bilda underlag för en åtgärdsplan, vilken fakultetsnämnden har att besluta om, för utveckling och eventuell omprövning av den forskning som har bedrivits under 1990-talet.“

Riktlinjerna understryker vidare utvärderingens “fakultetsövergripande och framåtsyftande perspektiv“ samt att forskarutbildningens organisation och uppläggning faller utanför uppdraget.

Som ordförande för bedömargruppen tillkallades professor Sverker Sörlin, Umeå universitet, sedermera även direktör och forskningsledare vid Institutet för studier av utbildning och forskning, SISTER, Stockholm, och som ledamöter professorerna Stig Johansson, Universitetet i Oslo, Fred Karlsson, Helsingfors universitet, Hugo Montgomery, Universitetet i Oslo, Tore Nordenstam, Universitetet i Bergen, Minna Skafte Jensen, Syddansk Universitet, Odense.

Gruppen hade sitt första sammanträde den 14 februari 2000 och har därefter sammanträtt den 3-4 april, 22-23 maj, 24-25 augusti, 15 oktober. Sammanträdet i augusti ägde rum i Oslo, där företrädare för Oslo-Göteborgssamarbetet inom humaniora i Oslo medverkade. Sammanträdet i oktober ägde rum i Stockholm. Sverker Sörlin har presenterat bedömargruppens huvudsakliga resultat och

tankegångar för den avgående och den tillträdande fakultetsnämnden vid deras gemensamma sammanträde den 8 juni. En preliminär version av rapporten förelåg i mitten av november och låg till underlag för en hearing vid fakulteten som genomfördes den 27 november med hela bedömaregruppen närvarande.

Gruppen har i sitt arbete haft stöd av humanistiska fakultetens kansli, som svarat för underlagsmaterial i form av fakultetens anslagsframställningar, verksamhetsplaner, långsiktsbedömningar, strategiska dokument, verksamhetsbeskrivningar, publikationsförteckningar, budgetar och verksamhetsuppdrag, ekonomisk statistik och annat relevant material, väsentligen från de senaste fem till åtta åren. Gruppen har också haft tillgång till remissvar och utkast till forskningsstrategier från institutioner och andra arbetsenheter.

Bedömaregruppen genomförde under februari-mars en enkät till samtliga fakultetens forskare/lärare och forskarstuderande; svaren på de frågor vi där ställde har varit oss till hjälp i arbetet med att identifiera fakultetens starka och svaga sidor och hur fakultetens forskning upplevs av dess anställda och forskarstuderande. Gruppen har också låtit utföra en bibliometrisk undersökning (ibland nedan även kallad citeringsstudie). Studien redovisas i sin helhet som appendix d. Vidare har gruppen beställt en undersökning av undervisningens – såväl grund- som forskarutbildning – fördelning på olika personalkategorier. Gruppen har haft hearings, samtal eller intervjuer med: Göteborgs universitets rektor; humanistiska fakultetens samtliga prefekter; företrädare för de forskarstuderande; ett urval av fakultetens forskare; representanter för kultur- och samhällsliv i den västsvenska regionen. En översiktlig värdering av den allmänna nivån på forskningskvaliteten vid fakulteten har genomförts utifrån ett urval av institutionerna själva föreslagna skrifter.

Bedömaregruppen har uppmuntrat enskilda forskare och forskarstuderande liksom institutioner och grupperingar att ta kontakt och lämna särskilda yttranden och kommentarer till kommittén. Gruppen har därvid mottagit ett betydande antal skrivelser av varierande omfattning och därtill telefonsamtal och kortare meddelanden per e-post. Gruppen har haft tillfälle till fortlöpande överläggningar med fakultetsledningen. Efter hearingen den 27 november bereddes fakultetens medarbetare och institutioner möjlighet att under några veckor inlämna kommentarer och förslag till korrigeringar av sakuppgifter i den preliminära versionen.

En förteckning över använt material och de kontakter bedömaregruppen haft lämnas i appendix a.

Information om bedömargruppens arbete har förutom genom officiella handlingar även utgått via fakultetens hemsida och dess nyhetsbrev *Humnytt*.